

MARTA RYNIEJSKA-KIEŁDANOWICZ

Wrocław

ORCID: 0000-0002-5565-1463

MAGDALENA RATAJCZAK

Wrocław

ORCID: 0000-0002-1553-5564

DYPLMACJA KULTURALNA UNII EUROPEJSKIEJ A IDEA MIĘDZYKULTUROWOŚCI

Zagadnienia prowadzenia przez Unię Europejską (UE) dyplomacji publicznej i kulturalnej nadal są mało dyskutowane. Politycy europejscy debatują nad rolą kultury w procesie integracji europejskiej, jednak brakuje naukowego podejścia do tematu obejmującego stworzenie modelu unijnej dyplomacji kulturalnej (DK). W prezentowanym tekście wskażemy: po pierwsze, czym jest dyplomacja kulturalna, jakimi narzędziami i instrumentami dysponuje, dalej odpowiemy na pytanie czy UE ma strategię DK i jaką rolę pełni w niej kwestie wielokulturowości? Kolejna część opracowania będzie miała za zadanie wskazanie haseł przyświecających urzędnikom unijnym przy konstruowaniu owych programów i odpowiedź na pytanie czy ich ewolucja następuje również w kontekście problemów migracyjnych? W związku z tym w jakim zakresie pomocna może okazać się idea integracji społecznej, różnorodności kulturowej oraz idea wspólnych wartości? Stawiamy następujące hipotezy badawcze: dyplomacja kulturalna jest narzędziem służącym odbudowie wspólnoty europejskiej i może okazać się szansą stworzenia pomostu łączącego UE ze światem i pomocą w utrzymaniu „integrującej charyzmy”. Zakładamy również, że unijna dyplomacja kulturalna jest istotnym elementem kształtowania stosunków UE z resztą świata, a więc odgrywa rolę w budowaniu wizerunku UE oraz realizacji jej interesów. Na potrzeby tej publikacji dyplomację kulturalną definiujemy jako działania komunikacyjne podejmowane przez podmioty działające na arenie międzynarodowej, które mają na celu zarządzanie środowiskiem międzynarodowym z wykorzystaniem kultury. Dyplomacja jest instrumentem umożliwiającym aktorom międzynarodowym osiągnięcie celów i wzmocnienie swoich interesów. Może ona mieć charakter zewnętrzny, jak i perspektywę wewnętrzną/krajową, które wzajemnie się uzupełniają. W przypadku UE ten ostatni element jest niezwykle istotny, albowiem mamy do czynienia z dwoistością UE będącej ważnym aktorem na współczesnej scenie międzynarodowej, podlegającym różnym czynnikom otoczenia zewnętrznego, z drugiej zaś strony sama na nie oddziałuje.

Jak piszą Josef Batora i Brian Hocking, UE jest pewnego rodzaju eksperymentem i może być postrzegana jako fascynujące laboratorium badania przeobrażeń i adaptacji współczesnej dyplomacji¹. Wielu badaczy zastanawia się obecnie nad rolą UE we współczesnych stosunkach międzynarodowych, uznając ją za fenomen. Jest ona bowiem dalece zintegrowanym ugrupowaniem międzynarodowym, charakteryzującym się wieloma cechami, które występując łącznie, tworzą nową jakość i czynią UE niepowtarzalną².

Kultura, język, religia, wartości i tradycje wpływają na postrzeganie danej społeczności, państwa, a także samej UE. Można w pełni zaakceptować stwierdzenie, że „kultura komunikuje”³. W obliczu tak dużego zróżnicowania kulturowego dla UE staje się to także wyzwaniem, którego warto się podjąć z uwagi na kluczowe znaczenie czynników kulturowych w komunikowaniu się, rozumieniu i poznawaniu. Dyplomację kulturalną definiujemy za Miltonem C. Cummingssem jako wymianę idei, informacji, sztuki i innych aspektów kultury pomiędzy narodami, służącą wzajemnemu zrozumieniu⁴. Hasan Saliu zwraca uwagę, że celem dyplomacji kulturalnej jest ustanawianie i wzmacnianie stosunków dwustronnych poza granicami, w tym również gospodarczych, handlowych, politycznych i kulturalnych oraz dyplomatycznych, by utrzymywać relacje z interesariuszami (takimi jak diaspory) ponad granicami, ale również w celu unikania napięć, bowiem według autora stosunki międzynarodowe są jak komunikacja międzykulturowa. Janusz Ruszkowski zwraca uwagę, że Europa jako przestrzeń i zarazem rzeczywistość kulturowa zawiera w sobie dwie płaszczyzny odniesienia. Pierwsza dotyczy zasiedlających ją narodów, a więc kultur etnicznych, które są przez nią niesione i uformowane, i które się przenikały tworząc syntezę, określoną cywilizację. Druga płaszczyzna dotyczy wytworów tej cywilizacji, efektów ludzkiej myśli, symboli artystycznych, efektów refleksji duchowej i racjonalnej (w tym także efektów materialnych, kultura europejska to także elementy cywilizacji technicznej). Można te płaszczyzny odniesienia powiązać z programami dyplomacji kulturalnej prowadzonymi przez UE. Odnoszą się one do promowania zarówno różnorodności kulturowej, jak i dziedzictwa kulturowego rozumianego jako wytwory kultury. A zatem mamy do czynienia z postrzeganiem DK jako szerokiego instrumentu w sensie normatywnym, wspierającego kulturę jako czynnik rozwoju, wymiany, dialogu międzykulturowego, a z drugiej strony mamy bardziej tradycyjny (realistyczny) punkt widzenia, mający na celu „promowanie marki UE” – czyli prezentację europejskiej produkcji kulturalnej. To pierwsze podejście (które z punktu widzenia tego artykułu jest kluczowe), zwane

¹ J. Batora, B. Hocking, *Diplomacy and the European Union: Introduction*, „The Hague Journal of Diplomacy” nr 2, 2009, s. 114.

² D. Milczarek, *Status Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 3-4, 2001, s. 12.

³ E. Leach, *Kultura i komunikowanie. Logika powiązań symbolicznych. Wprowadzenie do analizy strukturalnej w antropologii społecznej*, Warszawa 2010, s. 3.

⁴ M.C. Cummings, *Cultural Diplomacy and the United State Government. A Survey*, Washington 2003, s. 1.

także refleksyjnym⁵, jest polityką samą w sobie, mającą na celu promowanie zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego. W przypadku Unii są to na przykład działania poprzez dyplomację zwaną *people-to-people* (np. wymianę kulturalną Erasmus), aktywność z zakresie praw człowieka (*EIDHR*)⁶, czy w ramach współpracy transgranicznej (*ENI*)⁷. Stosując te instrumenty, UE z jednej strony ma szansę wywierać wpływ poprzez miękką siłę i stać się widoczna na arenie międzynarodowej, a z drugiej strony promuje wzrost gospodarczy i spójność społeczną poprzez społeczeństwa obywatelskie⁸.

Uwzględniając podejście refleksyjne, należy zauważyć, że historia powstania UE, począwszy od utworzenia Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (1951) i współpracy między państwami założycielskimi, stanowi dobry przykład woli politycznej i zaangażowania Europejczyków w utrzymanie pokoju, nawet w najbardziej trudnych sytuacjach. Ta determinacja i antywojenna mentalność jest fundamentalną częścią kultury politycznej w całej Europie⁹. Proces rozszerzenia UE i jego historia mają niewątpliwie duży wpływ na model unijnej dyplomacji kulturalnej. Powodem takiego stanu rzeczy są również tradycje i wartości europejskie, które w dyplomacji kulturalnej spełniają określone i ważne funkcje. Nie udałoby się UE zgromadzić takich zasobów *soft power* bez podkreślania ich roli. Pojęcia tradycji i wartości europejskich są dość nieostre, funkcjonują w dyskursie w sposób intuicyjny, są jednak fundamentalne w analizie zjawisk integracji europejskiej. Pozwalają bowiem zrozumieć procesy zachodzące we współczesnej Europie. Współcześnie szuka się uzasadnień historycznych, kulturowych i aksjologicznych określających „europejskość”. Jeśli za punkt wyjścia obierzemy historyczną koncepcję Europy, to uznać należy, że jest ona nie tylko kontynentem, ale przede wszystkim zjawiskiem kulturowym. Europejczykiem się jest o tyle, o ile partycypuje się w specyficznym typie kultury, jakim jest kultura europejska¹⁰. Jak powiedział R. Schuman: „Europa powinna być raczej wspólnotą kultury niż związkiem wojskowym albo jednością ekonomiczną. Jedność Europy nie zrodzi się ani wyłącznie, ani przede wszystkim dzięki instytucjom europejskim; ich powstanie będzie skutkiem pewnej drogi myślowej”¹¹. Choć to jedność ekonomiczna była fundamentem UE, to nie można zapominać, że konkretne polityki i działania UE opierały się i opierać się będą na kluczowych normach i wartościach, które wynikają z jej historii, rozwoju, ewolucji czy wreszcie kultury. Na podobne kwestie zwraca

⁵ A. Triandafyllidou, *EU Cultural Diplomacy: Challenges and Opportunities*. European University Institute, 2017.

⁶ *European Instrument for Democracy & Human Rights*.

⁷ *European Neighbourhood Instrument*.

⁸ R. Trobbiani, *EU Cultural Diplomacy: time to define strategies, means and complementarity with Member States*, Institute for European Studies, 2017, s. 4-5.

⁹ W preambule Traktatu ustanawiającego EWWiS wielokrotnie podkreśla się kwestie utrzymania pokoju i roli, jaką Europa w tym zakresie może spełnić na świecie.

¹⁰ B. Hordecki, *Czy Unia Europejska integruje czy dezintegruje spuściznę Europy? Ujęcie retoryczne*, w: Z. Czachór (red.), *50 lat i co dalej. Europa i Unia Europejska między integracją i atomizacją*, Poznań 2007, s. 89.

¹¹ D. de Rougemont, *List otwarty do Europejczyków*, Warszawa 1995, s.29.

uwagę Grażyna Michałowska, która do cech kultury europejskiej zaliczyła między innymi wspólne źródła podstawowych wartości kulturowych oraz wczesne odkrycie roli kultury w polityce zagranicznej¹². Badaczka powołuje się również na naukowców z Instytutu Stosunków Międzynarodowych w Stuttgarcie i przedstawicieli MSZ, którzy sporządzili katalog zasad odnoszących się do europeizmu kulturowego:

1. Europejczykiem jest ten, kto chce nim być;
2. Kultura europejska należy nie tylko do Europy;
3. Centralne miejsce w procesie integracji europejskiej przypada kulturze;
4. Celem działalności jest Europa otwarta;
5. Zasadą szczególnie ważną jest ochrona wolności badań, nauczania, kultury, informacji, autonomia osób, odpowiedzialność za rozwój kultury małych społeczności i mniejszości narodowych;
6. Zasada powyższa została podporządkowana idei jedności w wielości;
7. Europejskość oznacza pokojowy federalizm oraz autonomię państw i regionów;
8. Jedność w wielości dopuszcza możliwość krytyki i dyskusji¹³.

Można zatem zauważyć, że zasady te mają przyczynić się do budowania identyfikacji z Europą, w tym do budowania tożsamości europejskiej obejmującej wspólnotę cywilizacyjną odwołująca się do sztuki, literatury, stylu architektonicznego, prawa rzymskiego i chrześcijaństwa. Unia łączy to dziedzictwo z państwami, które nie są jej członkami, a Europejczykiem jest ten, kogo łączy z Europą formacja intelektualna¹⁴. Są to również zasady bardzo często podkreślane w dokumentach dotyczących unijnej dyplomacji kulturalnej.

ZNACZENIE KOMUNIKOWANIA MIĘDZYKULTUROWEGO

Obecnie niewątpliwym wyzwaniem dla Europy jest wzrost nacjonalizmów, wzrost przypadków dyskryminacji, rasizmu i populizmu oraz to, że idea różnorodności UE nie jest już pojmowana wyłącznie jako wartość. Warto zwrócić uwagę na trendy takie jak migracje, które wywołują dyskusje na tematy związane z „obcością w Europie”. Unijne programy w tym zakresie zawsze podkreślały konieczność prowadzenia dialogu międzykulturowego, zwalczania ksenofobii czy rasizmu oraz budowania relacji pomiędzy społeczeństwami państw europejskich, północnoafrykańskich i bliskowschodnich, jednakże często deklaracje te pozostawały tylko w sferze deklaratywnej.

„Przyszłość politycznej Europy zależy od losu kultury, a jej los z kolei zależy od tego, jak dalece potrafimy uznać różnorodność za atut, a nie za obciążenie” – te słowa Zygmunt Bauman wypowiedział podczas inauguracji Europejskiego Kongre-

¹² G. Michałowska, *Zmienność i instytucjonalizacja międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Warszawa 1991, s. 284-285.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Z. Sokolewicz, *Kultura w procesie integracji europejskiej*, w: D. Milczarek, A.Z. Nowak (red.), *Integracja europejska. Wybrane problemy*, Warszawa 2003, s. 451.

su Kultury we Wrocławiu we wrześniu 2011 r. Oddają one złożoność, ale jednocześnie ogromną wartość, jaką jest dziś zróżnicowanie współczesnej Europy i świata. Agnieszka Holland podczas 31. Gali Europejskiej Nagrody Filmowej powiedziała: „Jesteśmy tutaj by celebrować różnorodność, zjednoczeni w różnorodności. Europa nie jest jednym głosem, ale chórem głosów”¹⁵. Ta różnorodność jest kluczowa dla zrozumienia Europy i UE. Przywiązujemy ogromną wagę do uwarunkowań politycznych i ekonomicznych, mając poczucie, że kultura nie wymaga zbyt wielu narzuconych rozwiązań. Nic bardziej mylnego. Komunikacja międzykulturowa oparta na dialogu międzykulturowym jest kluczowa. Komunikowanie międzykulturowe rozumiemy przede wszystkim jako spotkanie i dialog osób, które należą do odmiennych wspólnot narodowych, etnicznych, wyznaniowych, językowych. Jest to sposób porozumiewania się ludzi, którzy reprezentują odmienne systemy wartości, idee, tradycje, style komunikacyjne. Komunikowanie międzykulturowe wymusza potrzebę poznania, zrozumienia, zbadania i doświadczenia czegoś co jest dla nas obce, często niezrozumiałe, wymaga zaangażowania wszystkich uczestników tego procesu¹⁶.

Martyn Barrett zwraca uwagę na to, że dialog międzykulturowy musi być prowadzony na różnych poziomach. Nie może oznaczać tylko przełamywania stereotypów, ale stworzenie płaszczyzny do wzajemnego rozumienia. Autor twierdzi, że należy poszukiwać wspólnych wartości, angażować się w wymianę doświadczeń, ale bardzo ważne są także kompetencje międzykulturowe obywateli¹⁷. Są one dziś niezbędne, by zrozumieć zmiany w tożsamościach kulturowych. Sławomir Magala uważa, że kompetencje międzykulturowe są tym, czego naprawdę potrzebujemy, jeśli chcemy rozumieć symbole, interpretować komunikację oraz skutecznie realizować wspólne przedsięwzięcia z ludźmi, których kompetencje kulturowe różnią się od naszych¹⁸.

Hasło „Zjednoczeni w różnorodności” przyjęte w ramach Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego 2008 r., który był inicjatywą UE, nabiera nowego znaczenia i nie traci na aktualności. Powracając do Białej Księgi Dialogu Międzykulturowego widzimy jak rozumiana jest Europa jako wspólnota. Autorzy tego dokumentu, przedstawiciele Europy, dostrzegali znaczenie dialogu na dwóch płaszczyznach, które mają się przenikać, a nie wykluczać. Jedna z nich to budowanie dialogu na poziomie poszczególnych państw europejskich, z włączeniem do niego instytucji publicznych, polityków, organizacji pozarządowych, ale także licznych grup wyznaniowych, etnicznych i diaspor. Drugi poziom to ten europejski, obejmujący działalność grup pozarządowych i przedstawicieli rządów w promowaniu wartości europejskich. Tożsamość europejska powinna być budowana na bazie demokracji, poszanowania praw człowieka i różnorodności. Prace przy tworzeniu Białej Księgi pokazały, jak istotna jest współpraca i konsultacje w wieloma grupami, w tym przedstawicielami grup wy-

¹⁵ Wypowiedź w Sewilli, 15.12.2018.

¹⁶ M. Ratajczak, *Różnorodność kulturowa w mediach. Doświadczenia europejskie*, Warszawa 2012, s. 16.

¹⁷ M. Barrett, *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Council of Europe Publishing, 2013, s. 28.

¹⁸ S. Magala, *Kompetencje międzykulturowe*, Warszawa 2011, s. 110.

znaniowych i etnicznych. Taka współpraca jest nadal konieczna w dyplomacji kulturalnej. Czy więc w tym momencie pomocna może się okazać idea wielokulturowości, transkulturowości?

Bez wątplenia nie maleje w ostatnich latach liczba przeciwników polityki wielokulturowości. Można jednak na problem spojrzeć inaczej: „wielokulturowość niesie potencjał fermentu, kreatywności, innowacyjności, wzajemnej inspiracji. Homogenizacja i unikulturalizm oznacza eliminację, pozbawienie pewnych elementów i wartości”¹⁹. Różnorodność kulturowa jest stałym elementem naszej egzystencji od lat. Czy jednak dzisiaj Europejczycy są skłonni uznać ją za wartość samą w sobie? „Wielokulturowość [...], uznająca wartość różnorodności i bogactwa tożsamości, jest właściwym sposobem budowania relacji międzykulturowych i kształtowania nowoczesnych społeczeństw wielokulturowych”²⁰.

Zwracał na to uwagę także Will Kymlicka, zwolennik idei wielokulturowości. Podkreślał wielokrotnie, że celem wielokulturowości jest integracja społeczna, budowanie relacji między grupami, wzajemna komunikacja między kulturą dominującą a mniejszościową i konieczność partycypacji wszystkich grup w społeczeństwie. Relacje, budowanie więzi i tworzenie związków opartych na współpracy to także elementy składowe dyplomacji kulturalnej²¹.

Wolfgang Welsch przekonuje nas jednocześnie, że wszyscy jesteśmy „mieszkańcami”, co sprawia, że trudno mieć dzisiaj do czynienia z całkiem odrębnymi kulturami²². W każdym z nas jest wiele różnorodności.

„Moja krytyka tradycyjnej koncepcji pojedynczych kultur, jak również nieco młodszych idei wielokulturowości i interkulturowości, może zostać podsumowana następująco: gdyby kultury faktycznie – jak to sugerują powyższe koncepcje – miały strukturę wysp czy kul, niemożliwe byłoby ostateczne uwolnienie się ani rozwiązanie problemu ich koegzystencji i współdziałania”²³.

W. Welsch przekonuje również, że opisywanie dzisiejszych kultur jako wysp lub kul jest po prostu błędne, gdyż zatraciły one jednorodność i odrębność. Cechą zaś charakterystyczną stało się przemieszanie i wzajemne przenikanie. Dlatego też nową koncepcję kultury nazywa on transkulturowością. Dodaje jednocześnie, że tak naprawdę nie jest to koncepcja nowa w ujęciu historycznym. Transkulturowość nie oznacza także uniformizacji, wręcz przeciwnie – łączy się z wytworzeniem nowej różnorodności²⁴.

¹⁹ J. Majcherek, *Mit wielokulturowości jako ideał aksjologiczny*, (w:) M. Szmaja (red.), *Etniczność – o przemianach społeczeństw narodowych*, Kraków 2008, s. 201.

²⁰ *Ibidem*, s. 202.

²¹ W. Kymlicka, *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, Oxford 2001, s. 160-170.

²² K. Krzysztofek, *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, nr 1, 2003, s. 78.

²³ W. Welsch, *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, [w:] R. Kubicki (red.), *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*, Poznań 1998, s. 203.

²⁴ W. Welsch, *op. cit.*, s. 204-209.

UNIJNA DYPLMACJA KULTURALNA – WYZWANIA MIĘDZYKULTUROWOŚCI

Odwołując się do pojęcia dyplomacji kulturalnej warto zwrócić uwagę na słowa Jorge Sampaio, który zauważa, że stanowi ona istotny element nowego paradygmatu dyplomatycznego. Kładzie bowiem nacisk na kulturę i jej znaczenie w stosunkach międzynarodowych. Do zadań dyplomacji kulturalnej zalicza się promowanie praw człowieka, tolerancji i porozumienia, zasad dobrego zarządzania, rozumienia ról ruchów religijnych w stosunkach międzynarodowych oraz ról mediów w społeczeństwie obywatelskim²⁵. Autor zauważa również, że w programach politycznych coraz większego znaczenia nabiera różnorodność kulturowa i religijna, dialog międzykulturowy czy spójność społeczna. Można także zaobserwować, iż w przypadku niektórych państw istnieje silna zależność pomiędzy wykorzystaniem dyplomacji opartej na dyplomacji humanitarnej, dyplomacji pokojowej, dialogu międzykulturowym, respektowaniu praw człowieka a rozpoznawalnością państw i marką państwa na arenie międzynarodowej. Przykłady takich państw jak Szwecja, Szwajcaria, Norwegia czy Kanada pokazują, że wykorzystanie tych wartości wpływa znacząco na pozytywny wizerunek państw i znaczącą ich rozpoznawalność.

Jak problem ten jest pojmowany w unijnych programach dotyczących kultury? Choć sama UE niejasno posługuje się tym terminem, wybierając raczej szerszą koncepcję „kultury w stosunkach zewnętrznych”, to od niedawna dodaje do tego sformułowania ideę dyplomacji kulturalnej, jako jednego z filarów służących rozszerzeniu strategii UE na rzecz międzynarodowych stosunków kulturalnych. Zawiera co najmniej dwa wymiary: współpracę w ramach samej UE obejmującą inicjatywy państw członkowskich oraz z drugiej strony działania finansowane z programów unijnych na rzecz włączenia podmiotów działających w obszarze kultury (lub szerzej społeczeństwa obywatelskiego), wspierania mobilności i dialogu międzykulturowego, nieformalnych i formalnych inicjatyw edukacyjnych oraz szkoleń w zakresie działalności kulturalnej.

Pierwszym, a zarazem kluczowym dokumentem z punktu widzenia dyplomacji kulturalnej i wielokulturowości w jej ramach, jest powstały w 2007 r. „Europejski program działań na rzecz kultury w globalizującym się świecie” nazywany zazwyczaj „Europejską agendą dla kultury”²⁶. Dokument miał charakter komunikatu, jednak zawierał również robocze ustalenia służb Komisji Europejskiej (Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji i Kultury)²⁷, w którym opisywano metody wspierania kultury przez UE.

²⁵ Nye, Sampaio, Potoroczyn, Viķe-Freiberga, Laskowski, Przybylski: *Soft power a sprawa polska*, „Kultura Liberalna” nr 31, 2009. <https://kulturaliberalna.pl/2009/08/10/nye-sampaio-potoroczyn-vike-freiberga-laskowski-przybylski-soft-power-a-sprawa-polska/> (data wejścia na stronę 10.11.2018).

²⁶ *Pierwsza europejska strategia dla kultury: wkład do wzrostu gospodarczego i porozumienia międzykulturowego*, Bruksela 10.05.2007, IP/07/646. Szerzej na temat dokumentu i jego celów: M. Ryniejaska-Kiełdanowicz, *Dyplomacja kulturalna jako narzędzie miękkiej siły Unii Europejskiej*, „Politeja” nr 37, 2015.

²⁷ *Culture & the European Union – Frequently asked questions*, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-180_en.htm, (data wejścia na stronę 10.11.2018).

W agencji przedstawiono trzy główne cele składające się na strategię kulturalną instytucji europejskich, państw członkowskich oraz sektora kultury i twórczości:

1. Promowanie różnorodności kulturowej i dialogu międzykulturowego,
2. Promowanie kultury jako katalizatora kreatywności w ramach strategii lizbońskiej,
3. Promowanie kultury jako istotnego elementu stosunków międzynarodowych Unii.

Oczywiście wszystkie cele realizują zadania dyplomacji kulturalnej, to jednak w kontekście niniejszego artykułu najbardziej istotny jest pierwszy i trzeci – bezpośrednio odnoszący się do międzykulturowości. W dokumencie podkreślono, że należy wspierać otwartość umysłów oraz wymianę międzykulturową, a jego agenda zachęcała do mobilności artystów i osoby zawodowo związane z kulturą oraz do wymiany wszystkich form wyrazu artystycznego, propagowania i poszerzania kompetencji międzykulturowych oraz dialogu międzykulturowego poprzez rozwój kompetencji kluczowych w procesie kształcenia przez całe życie, takich jak wrażliwość i ekspresja kulturalna oraz komunikacja w językach obcych. Niestety nie wskazano w dokumencie konkretnych rozwiązań w tym zakresie, co świadczy o braku strategicznego podejścia do zagadnień międzykulturowości. Komisja w swoim komunikacie zaproponowała także wprowadzenie otwartej metody koordynacji, czyli usystematyzowanej współpracy w dziedzinie kultury między państwami członkowskimi a instytucjami UE. Miał to być tak zwany miękki instrument osiągania wspólnych celów przez państwa UE. Metodę tę stosuje się w przypadku obszarów wrażliwych, w odniesieniu do których państwa członkowskie nie wyrażają zgody politycznej na pełną harmonizację stosowanych procedur ani na zwiększenie roli instytucji wspólnotowych. Takim obszarem jest właśnie kultura. Artykuł 151 Traktatu ustanawiającego Wspólnoty Europejskie (TWE) mówi, że kompetencje WE w dziedzinie kultury ograniczają się do zachęcania państw członkowskich do współpracy oraz do wspierania i uzupełniania ich działań we wskazanym zakresie.

W 2010 r. opublikowano Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie wdrożenia europejskiej agendy kultury²⁸. Wśród przykładów współpracy i działań podjętych w tej dziedzinie, wskazano również dalsze kierunki, które powinny zostać podjęte, by kultura w istotny sposób wpływała na rozwój Unii. Zwrócono uwagę na działania w ramach Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego 2008, podczas którego skoncentrowano się zarówno na podnoszeniu świadomości, jak i na rozwoju debaty politycznej na temat dialogu międzykulturowego. Jego owocem na szczelbu UE było porozumienie polityczne w sprawie konieczności propago-

²⁸ Szczegóły są dostępne w *Sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego i Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, w sprawie wdrożenia Europejskiej agendy kultury*, <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihtmlang=en&lng1=en,pl&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=520272:cs>, (data wejścia na stronę 10.11.2018).

wania kompetencji międzykulturowych i w sprawie roli dialogu międzykulturowego w stosunkach zewnętrznych.

W 2011 r. została wydana rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE²⁹. W dokumencie pojawia się sformułowanie dyplomacja kulturalna i „dyplomacja na rzecz kultury”³⁰. Pojawiają się również rekomendacje i oczekiwania względem Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, która powinna w swoich planach uwzględniać stanowiska związane z aspektami kulturalnymi i stworzyć w tym celu jednostkę koordynującą. Wskazano również na problem strategicznego „ulożenia” aspektów kulturalnych polityki zewnętrznej, włączania kultury w stosunki zewnętrzne UE i dążenie do komplementarności z obszarami polityki w dziedzinie kultury państw członkowskich. Zasugerowano stworzenie w tym celu jednostki koordynującej oraz ściślejszą współpracę ESDZ z sieciami krajowych instytutów kultury UE, takimi jak *EUNIC*³¹.

Można jednak uznać, że wspomniane wyżej dokumenty, a szczególnie „Europejska agenda kultury w dobie globalizacji świata”, z którą wiązano duże nadzieje, nie spełniły oczekiwań. Nadal brakowało koordynacji działań, strategicznego podejścia do dyplomacji kulturalnej i komunikowania międzykulturowego w jej ramach. Dlatego na prośbę Rady w 2015 r. rozpoczęto prace nad dokumentem, który miał te kwestie uzupełnić. W czerwcu 2016 r. Komisja Europejska zaprezentowała Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady: W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych³². Skoncentrowano się w nim na trzech głównych kierunkach umacniania współpracy kulturalnej z krajami partnerskimi: wspieraniu kultury jako siły napędowej zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego; promowaniu kultury i dialogu międzykulturowego w pokojowych

²⁹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE (2010/2161 (INI)), [on line] http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0239+0+DOC+XML+V0//PL#def_1_5, (data wejścia na stronę 10.11.2018).

³⁰ W kontekście funkcjonowania artystów: „mając na uwadze, że artyści funkcjonują de facto jako dyplomacja kulturalna, dokonując wymiany i konfrontacji różnych wartości estetycznych, politycznych, moralnych i społecznych”. Zaś w kontekście Dyplomacji na rzecz kultury: „Parlament Europejski podkreśla ważną rolę dyplomacji na rzecz kultury oraz współpracy w tej dziedzinie w realizowaniu i nagłaśnianiu w świecie interesów UE i państw członkowskich, a także wartości, które składają się na kulturę europejską podkreśla, że UE musi działać jako podmiot (na arenie światowej) o globalnym podejściu i ponoszący odpowiedzialność w wymiarze światowym”.

³¹ *European Union National Institutes for Culture (EUNIC)* to stowarzyszenie narodowych instytutów kultury państw UE, które ma za zadanie koordynowanie wspólnych działań instytucji kulturalnych, wymianę doświadczeń i umiejętności oraz współpracę z lokalnymi partnerami (w tym organizacjami pozarządowymi i instytucjami kultury) oraz Komisją Europejską. Misją *EUNIC* jest promocja wartości europejskich, wspieranie kulturowej różnorodności w UE i poza nią. Stowarzyszenie działa na takich polach jak sztuka, literatura, edukacja, wielojęzyczność, nauka i dialog międzykulturowy. *EUNIC* jest siecią patronacką. Sieć liczy 34 instytuty kultury spośród należących do nich członków pochodzących z 28 państw oraz 100 klastrów z całego świata. <http://www.eunic-online.eu/>

³² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0029> (data wejścia na stronę 12.08.2018).

stosunkach między społecznościami; zacieśnianiu współpracy w zakresie dziedzictwa kulturowego. Dążąc do realizacji tych celów w ramach międzynarodowych stosunków kulturalnych, UE miała uzyskać silniejszą pozycję na arenie międzynarodowej, co stanowiło główny priorytet dla Komisji, a także priorytet przyszłej globalnej strategii Wysokiego Przedstawiciela ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

Wskazano, że aby zacieśnić efektywną współpracę z krajami partnerskimi w zakresie trzech proponowanych kierunków działań, zainteresowane podmioty UE muszą połączyć siły w celu zapewnienia komplementarności i synergii. Dotyczy to rządów na wszystkich szczeblach, lokalnych organizacji kulturalnych i społeczeństwa obywatelskiego, Komisji i Wysokiego Przedstawiciela (za pośrednictwem delegatur UE w państwach trzecich), państw członkowskich UE oraz ich instytutów kultury³³. Jak już wyżej wspomniano, w komunikacie w sprawie kultury z 2007 r. opowiadano się za otwartą metodą koordynacji (OMK) w dziedzinie kultury, jako nieuciążliwym, ale uporządkowanym sposobie współpracy państw członkowskich UE na poziomie europejskim³⁴. W 2012 r. grupa ekspertów z państw członkowskich, której wspólnie przewodniczyły Komisja i Europejska Służba Działań Zewnętrznych, zbadała rozwój strategicznego podejścia do kultury w stosunkach zewnętrznych UE. W sprawozdaniu grupy ekspertów podkreślono korzyść zaangażowania UE w działania kulturowe z krajami partnerskimi dzięki nowym, strategicznym sposobom współpracy z państwami członkowskimi³⁵. Parlament Europejski zainicjował również działanie przygotowawcze „Kultura w stosunkach zewnętrznych UE”, które popierało „inteligentną komplementarność” opartą na wspólnie uzgodnionej współpracy między państwami członkowskimi, w szczególności między ich instytutami kultury i zagranicznymi rzecznikami oraz ze społeczeństwem obywatelskim³⁶. ESDZ prowadzi obecnie 139 delegatur i urzędów UE na świecie, które reprezentują UE i jej obywateli na poziomie światowym. Potencjał współpracy i koordynacji w rozwijaniu dyplomacji kulturalnej i dialogu międzykulturowego UE jest zatem bardzo duży i stanowi ogromne wyzwanie. Uzgodnione podejście zatem umożliwiłoby zainteresowanym podmiotom w Europie połączenie zasobów i osiągnięcie korzyści dzięki współpracy w państwach trzecich. W badaniu przeprowadzonym przez Parlament Europejski przedstawiono liczne korzyści z bliskiej współpracy dla delegatur UE, instytutów kultury i klastrow *EUNIC*: wspólne pro-

³³ Najnowszy przykład z Tunezji pokazuje ścisłą współpracę między delegaturą UE, instytutem kultury państwa członkowskiego i władzami lokalnymi: Komisja uruchomiła program o puli 10 mln euro, który ma na celu wzmocnienie sektora audiowizualnego/mediów w Tunezji. Pod koniec bieżącego roku uruchomiony zostanie kolejny projekt, (którego budżet wynosi 4 mln euro), zarządzany przez delegaturę UE i wspierany przez *British Council*, mający na celu promowanie zaangażowania w kulturę na szczeblu lokalnym.

³⁴ Od 2008 r. grupy OMK pracowały nad kwestiami takimi jak: sektor kultury i sektor kreatywny (w tym nowe modele biznesowe i strategie eksportowe); mobilność artystów i osób zawodowo związanych z kulturą; mobilność dzieł sztuki; ułatwianie dostępu do kultury drogą cyfrową.

³⁵ Sprawozdanie stanowiło również podstawę dla debaty ministrów kultury z UE na temat kultury jako elementu miękkiej polityki. Debata ta odbyła się 17 maja 2013 r.

³⁶ <http://cultureinexternalrelations.eu/>, (data wejścia na stronę 10.11.2019).

jekty wiążą się z mniejszym ryzykiem, mają większy wpływ i są bardziej widoczne, stwarzają większe możliwości uczenia się³⁷.

W listopadzie 2015 r. Rada zwróciła się do Komisji oraz wysokiego przedstawiciela o opracowanie „strategicznego podejścia do kultury w stosunkach zewnętrznych UE z wskazaniem ogólnego zbioru zasad przewodnich w tym zakresie”³⁸. W odpowiedzi na te sugestie opublikowano komunikat pt. „W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych”, w którym zaproponowano przede wszystkim bardziej strategiczne podejście UE do dyplomacji kulturalnej³⁹. Kultura według dokumentu dotyczyła już nie tylko sztuki i literatury, ale również szerokiego zakresu strategii politycznych i działań, „od dialogu międzykulturowego do turystyki, od kształcenia i badań do sektora kreatywnego, od ochrony dziedzictwa do promocji sektora kreatywnego i nowych technologii, a także od rzemiosła do współpracy na rzecz rozwoju”⁴⁰. To podejście miało koncentrować się na trzech głównych kierunkach: umacnianiu współpracy kulturalnej z krajami partnerskimi, wspieraniu kultury jako siły napędowej zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego oraz promowaniu kultury i dialogu międzykulturowego w pokojowych stosunkach między społecznościami i wreszcie zacieśnianiu współpracy w zakresie dziedzictwa kulturowego. Takie działania miały w konsekwencji dać Unii silniejszą pozycję na arenie międzynarodowej. W dokumencie widać silne nawiązania do idei potęgi normatywnej UE, zwłaszcza w kontekście popierania różnorodności kulturowej, która opiera się na zagwarantowaniu praw człowieka i poszanowaniu wolności. Podkreślono, że Unia jest zobowiązana do promowania tolerancyjnego i pluralistycznego podejścia do międzynarodowych stosunków kulturalnych. Zwrócono również uwagę na aspekty istotne z punktu widzenia dyplomacji kulturalnej, mianowicie dialog, wzajemną uwagę i uczenie się. Istotne było również uwzględnienie różnic regionalnych i dostosowanie działań do różnic i kontekstów kulturowych, stąd aktywności w ramach istniejących już ram współpracy i instrumentów finansowych. W jednym z dokumentów czytamy:

„UE, występując jako podmiot działający na rzecz pokoju w skali światowej, powinna uwzględniać problematykę kultury, wymiany kulturowej i poprawy edukacji w unijnych stosunkach zewnętrznych i polityce na rzecz rozwoju, jako czynników ugruntowania wspólnych głównych wartości, takich jak wartości poszanowania i wzajemnego zrozumienia, zapewniając skuteczne narzędzia rozwiązywania konfliktów, zaprowadzania pokoju i zapobiegania kryzysowi...”⁴¹.

³⁷ *Badanie Parlamentu Europejskiego – Europejskie instytuty kultury za granicą*, European Cultural Institutes Abroad, styczeń 2016 r.

³⁸ Na posiedzeniu Rady ds. Edukacji, Młodzieży, Kultury i Sportu, 23-24 listopada 2015 r.

³⁹ *Wspólny komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady, W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Bruksela, dnia 8.6.2016, JOIN(2016) 29 final.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Rezolucja PE z dnia 19 stycznia 2016 r. w sprawie roli dialogu międzykulturowego, różnorodności kulturowej i edukacji w promowaniu podstawowych wartości UE.

Swoistym podsumowaniem dotychczasowych działań i próbą stworzenia strategii dyplomacji kulturalnej czy kierunków, w których powinna ona podążać, jest dokument z 2016 r., w którym zaproponowano trzy filary prac nad strategią UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych⁴². Podkreślono w nim rolę propagowania praw człowieka, różnorodności, dialogu międzykulturowego przy jednoczesnym poszanowaniu pomocniczości i komplementarności, zachowując spójność polityki poprzez promowanie kultury w ramach istniejących struktur partnerskich. Zbudowanie strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych ma na celu pomoc w dalszym rozwijaniu kanałów komunikacji między społecznościami a społeczeństwami. Celem jest również wzmocnienie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego, stymulowany będzie dialog międzykulturowy i budowanie pokoju. Dzięki tym działaniom UE powinna zyskać silniejszą pozycję na arenie światowej, stać się lepszym partnerem międzynarodowym i będzie w większym stopniu przyczyniać się do osiągnięcia zrównoważonego wzrostu gospodarczego, pokoju i wzajemnego zrozumienia.

Kluczowe w tym kontekście było utworzenie w 2016 r. Platformy Dyplomacji Kulturalnej finansowanej z Instrumentu Partnerstwa⁴³, ze środków na komponent Dyplomacja publiczna, a na jej działania przeznaczono docelowo 939 800 euro. Działania w jej ramach koordynują instytuty kultury państw członkowskich. Instytucją wiodącą jest *Goethe Institut*, współpracujący z *British Council*, *Centre for Fine Arts Brussels (Bozar)*, *European Cultural Foundation*, *EUNIC Global* oraz *Institut Français*. Platforma ma zadanie doradcze w zakresie polityki kulturalnej, tworzy sieci kontaktów, a także opracowuje programy szkoleniowych na potrzeby przewodnictwa w dziedzinie kultury. Co najważniejsze, ma przyczynić się do rozwijania międzynarodowych stosunków kulturalnych Unii. Platforma stawia sobie za cel bycie modelowym przykładem realizacji zadań dyplomacji kulturalnej, gdyż poprzez dialog, w tym międzykulturowy, ma poprawić wizerunek Unii, pomóc w zwiększeniu jej widoczności na arenie międzynarodowej. Niezwykle ważny jest oddolny charakter jej działań i leżące u podstaw jej funkcjonowania zainteresowanie kulturami narodowymi bez zagrażania tożsamości narodowej poszczególnych państw członkowskich. Stąd tak często w jej działaniach podkreśla się rolę dialogu międzykulturowego wewnątrz samej UE i negocjowania wspólnych tożsamości. Ma to na celu nie tylko wzmacnianie polityki Brukseli, ale może stanowić bardzo ważny instrument przeciwdziałania napięciom, zagrożeniom terrorystycznym czy narracjom populistycznym.

Bardzo ważną rolę przypisano również delagaturom unijnym, których zadaniem ma być kontrola lokalnych struktur takich jak unijne instytuty kultury, co służyć ma ułatwieniu koordynacji i współpracy. Podkreśla się, że powinny one również dbać o dostosowanie prowadzonych działań do lokalnych kontekstów kulturowych, jed-

⁴² *Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady, W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Bruksela, dnia 8.6.2016, JOIN(2016) 29 final.

⁴³ Instrument Partnerstwa ma w swoich obszarach wsparcia również promowanie dialogu między kulturami.

nocześnie mając na uwadze strategiczne cele UE. W projekcie pojawił się także pomysł ustanowienia Europejskich Domów Kultury. Opierałyby się one na partnerstwie między UE i danym krajem partnerskim i umożliwiłyby instytutom kultury i innym zainteresowanym stronom współpracę i świadczenie usług miejscowej ludności, uczestnictwo we wspólnych projektach, oferowanie stypendiów, wymian edukacyjnych i kulturalnych. Te ostatnie kwestie, czyli programy w zakresie mobilności i współpracy ze szkołami wyższymi pełnią również rolę promującą UE w państwach partnerskich. Badanie z 2014 r.⁴⁴ przeprowadzone przez Agencję Wykonawczą ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (*EACEA*) wykazało, że 54% studentów i personelu, którzy skorzystali z programu mobilności *Erasmus Mundus*, oceniło to doświadczenie jako mające największy wpływ na ich umiejętności i kompetencje międzykulturowe. W międzynarodowej współpracy badawczej wykorzystuje się uniwersalny język nauki, aby utrzymać otwarte kanały komunikacji i ułatwić badaczom wymianę pomysłów bez względu na tło kulturowe, państwowe lub religijne. Wymiana młodzieży, wolontariat europejski⁴⁵, szkolenia dla osób młodych i osób pracujących z młodzieżą oraz tworzenie sieci kontaktów między nimi, wiążą się z mobilnością młodzieży między UE a państwami sąsiadującymi. W latach 2014-2020 UE zamierza sfinansować ponad 150 000 stypendiów dla studentów i personelu w Europie i innych częściach świata oraz około 1000 wspólnych projektów, w których będą uczestniczyć uczelnie wyższe i organizacje młodzieży z UE i spoza niej⁴⁶.

Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na dwa kluczowe podmioty: media, w tym przede wszystkim media publiczne oraz miasta europejskie, które w tych dokumentach są niedoceniane. Media publiczne w wielu krajach uznane zostały za istotne narzędzie dyplomacji kulturalnej. Ich służba publiczna to między innymi działania na rzecz integracji społecznej, wspierania kultury europejskiej i kultury własnego kraju, prezentowanie treści pluralistycznych (uwzględnienie zarówno pluralizmu politycznego, jak i kulturowego). Media publiczne w wielu krajach stanowią platformę prezentacji różnych wartości i tradycji. Jest to swego rodzaju miejsce spotkań różnych grup kulturowych. W wielu dokumentach unijnych, ale także *UNESCO* podkreśla się znaczenie mediów publicznych w prowadzeniu dialogu międzykulturowego.

Co zaś dotyczy miast, możemy uznać, że zawsze były one różnorodne kulturowo. Odmienności wyznaniowe, językowe, różne obyczaje i tradycje stanowiły permanentny element przestrzeni publicznej miast. Metropolie do dziś tworzą tak zwaną transkulturową przestrzeń, będącą platformą dialogu międzykulturowego (nawet wtedy, kiedy nie dochodzi do niego na poziomie państwowym). W polityce miast ogromną wagę przywiązuje się do zarządzania różnorodnością kulturową. Przykładem będą specjalnie w tym celu powołane instytucje, organizacje, rady i tworzone strategie dialogu międzykulturowego. Niewatpliwą szansą jest program Europejska

⁴⁴ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/more_info/evaluations/docs/education/mundus-2012-summary_en.pdf, (data wejścia na stronę 11.12..2018).

⁴⁵ https://europa.eu/youth/EU/volunteering/european-voluntary-service_pl

⁴⁶ http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_pl

Stolica Kultury, którego idea jest wzajemne poznanie, zbliżenie i dialog międzykulturowy Europejczyków. ESK stanowi ważny element poszukiwania nowej tożsamości zjednoczonej Europy, a zarazem wpisuje się w ideę dyplomacji miast, której jednym z wymiarów jest kultura.

ZAKOŃCZENIE

Realizując swoje działania UE potrzebuje dziś zarówno kultury jako skutecznego narzędzia politycznego, które wzmocni jej zasoby *soft power*, jak i wartości niezbędnej w procesach integracyjnych. Można również zauważyć, że w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat ogólnoswiatowy krajobraz kulturowy uległ gwałtownym zmianom. Zapotrzebowanie na wymianę i współpracę międzykulturową wzrosło wraz z rewolucją cyfrową. W świecie stojącym w obliczu wielu wyzwań i konfliktów kultura ma wielki potencjał przewyższania podziałów, wzmocnienia kruchych społeczeństw i poprawiania stosunków międzynarodowych. Europa jest postrzegana jako kontynent o bogatym dziedzictwie kulturowym i dynamicznej kreatywności. Kultura powinna zatem stanowić integralny element działań zewnętrznych UE. Bez wątpienia też Unia jest aktorem o silnej wewnętrznej potrzebie dialogu międzykulturowego i negocjowania wspólnych tożsamości.

Wielokulturowość należy traktować jako polityczno-normatywną koncepcję określającą sposób koegzystencji obok siebie równych kultur⁴⁷. Jest to kategoria, której nie sposób pominąć przy omawianiu kwestii dyplomacji kulturalnej. To stan właściwy większości współczesnych społeczeństw, różnorodny co do skali i przejawów, ich charakteru i skutków. Do pozytywnych następstw wielokulturowości Rafał Riedel zalicza wzmożone procesy wzajemnej dyfuzji kulturowej oraz swoistej inspiracji, a także korzyści ekonomiczne z pobytu imigrantów; do negatywnych natomiast prześladowania, antagonizmy i konflikty, kłopoty z tożsamością. Z tymi ostatnimi UE nie radzi sobie, choć jednym z jej celów jest właśnie utrzymanie oraz wspieranie różnorodności kulturowej. Formalnie cel ten został wyrażony po raz pierwszy już w traktacie z Maastricht w 1992 r. Jak wynika z powyższych rozważań, Unia przykładą wagę do tych kwestii, przynajmniej w dokumentach, jednak działania w tym zakresie pozostają w sferze mocno deklaratywnej. Należy również zauważyć, że inicjatywy UE powinny zapewnić „wartość dodaną”, muszą odzwierciedlać różnorodność kulturową Europy. Jednocześnie państwa członkowskie powinny być w pełni zaangażowane w proces opracowywania odpowiedniej polityki i strategii kultury, która będzie wspierać unijną dyplomację kulturalną. Należy więc uznać, że potencjał dyplomacji kulturalnej nie jest do końca wykorzystywany i jeśli w przyszłości Unia ma w pełni realizować ideę międzykulturowości, należy skupić się na dwóch istotnych kwestiach. Po pierwsze, jasno zdefiniować środki, którymi ma posługiwać się dyplomacja kulturalna oraz wskazać służące im strategię czy rozwiązania w tym

⁴⁷ R. Riedel, *Europejski demos etniczny i obywatelski*, (w:) R. Riedel (red.) *Horyzonty tożsamości europejskich*, Opole 2007, s. 76.

zakresie. Po drugie, określić konkretnych interesariuszy tych działań, co pozwoliłoby je efektywnie prowadzić. Tutaj przede wszystkim chodzi o budowanie współpracy kulturalnej z krajami spoza UE na zasadzie sieciowej, wzmocnienie zrozumienia między narodami poprzez dialog, upowszechnianie informacji o UE i jej dziedzictwie jak i również wymianę dóbr kultury oraz łączenie kultury z rozwojem.

Odpowiadając zatem na pytania zawarte we wstępie, stwierdzić należy brak ewolucji programów dyplomacji kulturalnej uwzględniającej aktualne problemy, z którymi zmagają się Unia. Być może jest to dobry moment na poszukiwanie nowego modelu dyplomacji kulturalnej. Warto byłoby wykorzystać doświadczenie, wiedzę i praktyki wypracowane do tej pory w tym procesie, w kontaktach z innymi regionami, szczególnie bliskimi geograficznie i ze wspólną historią wymiany kulturalnej. Nie ulega wątpliwości, że zmieniające się okoliczności polityczne wpływają na prowadzone przez UE działania. W warunkach pokoju i stabilności systemu międzynarodowego udaje się je realizować za pomocą m.in. dyfuzji norm europejskich czy promocji jej zasad i wartości w otoczeniu międzynarodowym. Jednak w kryzysach Unia nie potrafi oddziaływać skutecznie. Wpływają na to m.in. charakter prowadzonej przez UE polityki zagranicznej czy tak rozbieżne interesy państw członkowskich, co również skutkuje brakiem spójnej strategii w zakresie dyplomacji publicznej. Widać to choćby na przykładzie kryzysu migracyjnego. Ogromnym wyzwaniem, ale także problemem społecznym, politycznym i ekonomicznym dla Europejczyków i UE stały się, głównie w ostatnich kilku latach, migracje. ONZ porównuje obecne migracje do tych z okresu II wojny światowej.

Państwa unijne i sama Unia powinna zrozumieć, że skoncentrowanie się na budowaniu potencjału w kulturze i dialogu międzykulturowym nie oznacza rezygnacji z obrony interesów UE za granicą, ale raczej stworzenie lepszych, trwałych warunków do ich realizacji we współpracy z docelowymi państwami.

Dr Marta Ryniejska-Kieldanowicz, Instytut Studiów Międzynarodowych, Uniwersytetu Wrocławskiego (marta.ryniejska-kioldanowicz@uwr.edu.pl)

Prof. nadzw. UWr dr hab. Magdalena Ratajczak, Instytut Studiów Międzynarodowych, Uniwersytetu Wrocławskiego (magdalena.ratajczak@uwr.edu.pl)

Słowa kluczowe: Unia Europejska, dyplomacja kulturalna, międzykulturowość, dialog międzykulturowy, różnorodność

Keywords: European Union, cultural diplomacy, interculturality, intercultural dialogue, diversity

ABSTRACT

The aim of the article is to answer the following questions: what is cultural diplomacy? What tools and instruments does it use? And eventually, whether the EU adopts a cultural diplomacy strategy and what role the issues of cross-cultural communication serve in it? Milton C. Cummings defines cultural diplomacy as "the exchange of ideas, information, values, systems, traditions, beliefs, and other aspects of culture, with the intention of fostering mutual understanding".

We assume that the cultural diplomacy of the European Union is an important element of shaping the relations between the EU and the rest of the world, so it serves a role in creating the EU image and in fulfilling its political interests. Our research hypothesis is: cultural diplomacy is an instrument for reconstruction of the European Community and may play a part in creating a bridge connecting the EU with the world.

The research methods used in this article consisted primarily in collection and observation of facts, which was based on the analysis of sources: official EU documents: declarations, communications, reports, or parliamentary debates. Other useful sources were expert opinions, reports of institutions and of companies which carried out communication activities on behalf of the European Commission and the Committee of Regions.